

időszaknak kétféle megközelítéssel, nosztalgikus-szatirikus, illetve ellenséges-ironikus módon való ábrázolását. A kétfajta katonaabrázolás tanulmányozása magyar szempontból is rendkívül tanulságosnak bizonyult, ugyanis bőségesen szó van mindkét világsikerré vált alkotásban a magyar katonatisztról is.

Június 8-án délben a záróülésre *Jean-Paul Bled* professzor elnökletével került sor.

Ezen *Bernard Michel* egyetemi tanár (Párizs) összegezte a kollokvium tizenöt előadását és az ezekhez csatlakozó vitában elhangzottak tanulságait. Bevezetőben arról szólt, hogy az Osztrák Hadilevéltárban őrzött sok ezer személyi adatlap rejti valóságúen a Habsburg Monarchia haderejének társadalmi összetételét. A dualizmus nemcsak két-központú birodalmat, hanem a közös hadsereg és haditengerészet mellett külön honvédséget és Landwehrt is teremtett. Ugyanakkor polgári közigazgatás alá került az addig közvetlenül a hadvezetéstől függő katonai határőrvédék. Mindez és az általános hadkötelezettség bevezetése, folytatta az előadó, nagyfokú egyenjogúsítási tendenciát eredményesített. 1848 óta társadalmi problémákba ütközött a hadügy fejlesztésének kérdése, és azokkal együtt is került megoldásra. Mind politikai, mind had-

ügyi téren az 1859-es és az 1866-os vereség tette világossá a továbblépés szükségességét. Ez végül is érvényesült, hiába igyekeztek olyan reakciók, mint Albrecht főherceg, megakadályozni. Minden előrelépés mellett szükségszerű volt a későbbi bírálat is — a számos felemás megoldás miatt. De az alapvető fejlődési tendencia helyességét éppen az 1914-ben szükségessé vált mozgósítás és hadbaszállás sikere bizonyította. Ebben az összefüggésben befejezésül arról szólt az összegző, hogy az 1918-as bukás sem politikai, sem hadügyi téren nem az 1867/68-as átalakítás következménye, azzal nem hozható kapcsolatba. Mindkettő erősen a külkapcsolatok függvénye volt, és annak figyelmen kívül hagyása erős tévedésekhez vezethet. A kollokviumon szereplő kérdéskomplexum, a társadalom és a hadsereg kapcsolatrendszere, a korabeli irodalomban is tükröződött, így megértése könnyebb az utókorak. Az utókor szempontjából pedig az hangsúlyozandó elsődlegesen, hogy az 1815—1914 közti korszak is tartogat még sok meglepetést a kutatóknak, feltétlenül érdemes a további szaktárgyi vizsgálatra.

A kollokvium nemcsak az előadásokhoz kapcsolódó vitákon, hanem egyéb rendezvényeken is módot nyújtott kollegiális eszmecsere.

HÁBORÚ ÉS HEGYVIDÉK

A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság XVII. Kollokviuma, Zürich, 1991. augusztus 19—24.

A Helvét Konföderáció fennállásának 700. évfordulója alkalmából 1991-ben a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság visszatért abba a városba, amelyben, éppen svájci hadtörténészek kezdeményezésére, 1938-ban megalakult. A helyszínre való tekintettel mi más is lehetett volna az immár évenként szokásos kollokvium tárgya, mint a háború és a hegyvidék kapcsolatrendszere, vagyis a hegyvidéki háború kérdésköre. E témában a svájci hadtörténészek már korábban is jelentős eredményeket publikáltak, hiszen a jelen tudományos táncskozásnak helyet adó zürichi Mű-

szaki Főiskolán működik az a svájci Hadtörténelmi Tanszék, amely ösztönzi az ezirányú kutatásokat.

A megnyitó ülésre 1991. augusztus 19-én a zürichi Műszaki Főiskola nagy előadótermében a helyi állami, politikai, társadalmi, tudományos és katonai körök nagy érdeklődése mellett került sor. A meghívottak és megjelentek közt volt *Dr. Ulrich Bremi*, a Szövetségi Gyűlés Nemzeti Tanácsának elnöke, *Dr. Kaspar Villiger* szövetségi tanácsos, nemzetvédelmi miniszter, *Heinz Häster* hadtesttábornok, a svájci fegyveres erők

vezérkari főnöke, *Adrien Tschumy* hadtesttábornok, a hegyi hadtest parancsnoka, *Paul Angst*, Zürich Kanton Kormányzótanácsának elnöke.

Elsőnek *Louis-Edouard Roulet* dandártábornok, egyetemi tanár, a helyi szervezőbizottság elnöke köszöntötte a magas méltóságokat és a külföldről érkezett résztvevőket, illetve helyi megjelenteket. Kiemelte, hogy mennyire a helyszín diktálta aktuális téma megvitatására vállalkozott a 24 országból érkezett 104 kutató és a hozzájuk a helyszínen csatlakozó 76 svájci hadtörténész. Befejezésül köszönetet mondott a szponzoroknak, akik lehetővé tették a rendezvényt, amikor felsorakoztak a Svájci Hadtörténelmi Bizottság mögé.

Ezt követően *Dr. Cornelius M. Schulzen* kutatóintézeti igazgató, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság németalföldi elnöke mondott köszönetet a rendezőknek az újabb találkozások lehetőségének megteremtéséért, és köszöntötte a résztvevőket. Hosszan méltatta a Svájci Nemzeti Bizottság aktivitását és eddigi eredményeit. Befejezésül kegyelettel emlékezett meg a röviddel korábban elhunyt *Dr. Dr. h. c. Daniel B. Reichel* vezérkari ezredesről (1925—1991), a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság Bibliográfiai Albizottságának megteremtőjéről, húsz éven át volt elnökről, a múlt esztendő óta tiszteletbeli elnökről, a jelen rendezvénysorozat egyik fő előkészítőjéről, a svájci hadtörténettudomány e meghatározó alakjáról. Ugyancsak megemlékezett két másik fájdalmas veszteségről, *Dr. André Duchesne* (1896—1991) belga hadtörténész-muzeológusnak, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság tiszteletbeli főtájkárának és *Dr. Alexandru Gh. Savu* ezredesnek (1931—1991), a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság volt román alelnökének elhunytáról.

Dr. Kaspar Villiger, Svájc nemzetvédelmi minisztere, a tudományos ülésszak fővédnöke, megnyitó beszédében Svájc jövődjéleg is követendő biztonságpolitikájának bemutatására helyezte a fő hangsúlyt. Kiemelte, mennyire helyes volt a korábbi évtizedek fegyveres békefenntartási politikája, még ha 1815 óta nem is kényszerült ez a boldog állam háború viselésére. Felidézte a jelenleg fenyegető bizonytalansági tényezőket: az új nemzeti összecsapások lehetőségét, a nemzetközi bűnözés erős fokozódását, a fömegek el-

vándorlásból fakadó veszélyeket, az óriási mennyiségben felhalmozott term nukleáris eszközök bűnös körökhöz kerülésének és emberiségellenes felhasználásának rémképét és a katasztrófa-
lis környezetszennyezést, mint a totális honvédelmet továbbra is megkövetelő kihívást. A továbbiakban az európai béke feltételeként emelte ki annak szükségességét, hogy a több évtizedes diktatúra és idegen megszállás alól szabadult közép- és kelet-európai államok stabil demokratikus berendezkedést és a nyugat-európaihoz csatlakozó tényleges piacgazdálkodást valósítsanak meg. Befejezésül ezt az alkalmat ragadta meg annak hivatalos bejelentéséhez, hogy a Helvét Konföderáció, bár nem tagja az Egyesült Nemzetek Szövetségének, a nemzetközi békefenntartáshoz való aktív és tényleges hozzájárulásként egy hatszáz-ezer fős köteléknek a rendelkezésre bocsátásával belép a békefenntartó erők közé.

Az első tudományos ülésre augusztus 20-án reggel *André Corvisier* nyugalmazott egyetemi tanár, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság tiszteletbeli elnöke (Franciaország) elnöklelet került sor.

Pierluigi Bertinaria tábornok (Olaszország) tartott elsőként „Hegyvidéki háború — filozófia, alapelvek, meghatározó szabályok” címmel bevezető előadást. *Pietro di Bourcet* (1700—1780) alapművéből kiindulva vizsgálta, miként változott a felfogás a hegyvidéki háború alapkérdéseivel kapcsolatosan Napóleon, Clausewitz, Jomini, majd Kuehn és Cristoforis műveiben, hogyan éltek tovább századunkban e klasszikussá vált nézetek és hogyan szembeállítottak a valósággal a bekövetkezett háborúknak.

Pierre B. Ducrey egyetemi tanár, a Lausanne-i Egyetem rektora (Svájc) „Háború és hegyvidék az ókorban” című előadásában a klasszikus görög és római történelem példáival szemléltette az akkori harcjeljárásokat. Mondani-
valója középpontjába a Thermopylai nevéhez kapcsolt, Kr. e. 480-ban, 279-ben és 191-ben lezajlott három csatát állította.

Szünet után az üléselnöki tisztelet *Manfried Rauchensteiner* egyetemi docens, kormánytanácsos, az Osztrák Hadtörténészek Nemzeti Bizottságának főtájkára vette át.

Manuel Freire Themudo Barata tábornok, a Portugál Hadtörténészek

Nemzeti Bizottságának elnöke a Kr. e. 154—133 közt a Viriathus lusitaniai pászor által vezetett, a római uralom ellen irányult felkelést elemezte „A függetlenségről és a portugáliai hegyi háborúról szóló legenda” című előadásában.

Jehuda Neumann magyar születésű egyetemi tanár (Dánia) Hannibálnak a második pun háborúban az Alpokon való, Kr. e. 218-ban végrehajtott átkelése hagyományát az éghajlati és időjárás feltételek szempontjából tette vizsgálat tárgyává. Ezzel kapcsolatos kutatási eredményeit azután ütköztette az átkelésre vonatkozó irodalmi leírásokban szereplő adatokkal, elsődlegesen a veszteségadatokkal, hogy az itáliai harcok valós létszámadataihoz közelebb sikerüljön jutni.

Az augusztus 20-i délutáni ülés *Mordechai Gichon* alezredes, egyetemi tanár (Izrael) elnökletével kezdte meg munkáját.

Christiane Saulnier egyetemi docens (Franciaország) a rómaiak Vespasianus vezette Kr. u. 67-es galileai hadjáratát elemezte. Hangsúlyozta ezenkívül, hogy ez nemcsak a hegyvidéki háború egyik jól dokumentált korai példája, hanem a reguláris erőkkel irreguláris erők ellen vívott harc szempontjából is tanulságos. Elemzésében más forrásokat szembesített Josephus Flavius történeti leírásával, ezzel tette utóbbi elfogult ábrázolását teljesen nyilvánvalóvá.

Dr. Stuart Morgan tudományos kutató (Svájc) előadásának tárgyát a délkelet-svájci középkori erődítmények vizsgálata képezte. Elemzésével kimutatta, hogy a települések és az azokon át a hágókhoz vezető utak védelmét egyaránt célozták az Alpok térségében ezek az erődítmények. A nem svájci hallgatók különösen nagy érdeklődéssel fogadták a Grisons-térségbeli sajátos erődítmények egyes típusainak bemutatását.

Szünet után az üléselnöki tisztelet *Jörg Zumstein* hadtesttábornok, volt vezérkari főnök, a Hadtörténelmi és Hadfejlesztési Központ elnöke (Svájc) vette át.

Dr. Georges Andrey tudományos kutató (Svájc) Tell Vilmos számszeríját mutatta be számos korabeli és későbbi ábrázolás segítségével, miközben azt a kérdést vizsgálta, hogy hadi-, vagy vadászfegyverről volt-e szó. Bebizonyította, hogy a XIV. századi kezdeti időszak-

ban egyértelműen hadifegyvert jelentettek meg, ez változott át az idők folyamán az ábrázolásokban egyre inkább vadászfegyverré, míg a XVI. századtól kezdve már csak vadászfegyverként bukkan fel a számszeríj. A hadifegyverként való azonosításból fakadó hadtörténelmi következtetésekkel zárta mondanivalóját az előadó, vagyis Tell Vilmosban nem vadászó parasztot, hanem jól kiképzett harcost kell látnunk, aki korábbi fegyveres szolgálat után lett a svájci kantonok függetlenségi harcának legendás alakja.

Következő előadóként *Dr. Rudolf Bolzern* kutatóintézeti tudományos titkár (Svájc) a Svájci Alpokkal, mint a XVII. század első felében spanyol átvonulási területté vált térséggel foglalkozott. Megközelítését az a sajátos aspektus képezte, hogy a hegyvidék nem csupán maga lehet hadszíntér, hanem a másol kiválasztott hadszíntérhez való eljutás akadályát is képezheti, amelyet előbb le kell győzni. Így volt ez a Flandriába vonulni szándékozó spanyol hadak esetében, amelyeknek átvonulását felségterületén a Helvét Konföderáció engedélyezte, de amelyeknek az útja az előadó elemzése szerint nem volt egyszerű a hágókon át.

Az augusztus 21-i délelőtti ülésen a kollokvium *Pierluigi Bertinaria* tábornok (Olaszország) elnökletével folytat-ta munkáját.

René Quatrefages egyetemi tanár, kutatóintézeti igazgató (Franciaország) az 1702—1710 közt a Cévennes hegységben a spanyol örökösödési háborúval egy időben zajlott, ezért máig a kutatás hátterébe szorult, a protestáns lakosságnak a központi francia hatalom ellen irányuló fegyveres felkelését mutatta be előadásában.

Manuel Gordo Gracia tábornok, hegyihadosztály-parancsnok (Spanyolország) referátumában a spanyol hegyi csapatok keletkezéstörténetéről szólt. Az ország földrajzi meghatározottságának bemutatását követően felidézte, miként szerveztette meg V. Fülöp 1735-ben az első két hegyi gyalogzászlóaljat. Ez azonban még csak epizód maradt. 1762-ben III. Károly az Aragóniai és a Katalóniai Önkéntesek egységének felállításával valójában két hegyi gyalogrezdet szerveztetett. A „hegyi gyalog” körülírás valójában mindkét esetben vadászokat takart. E vadász kötelékek száma a következő háborúk szervezé-

seivel azután egyre nőtt és száz év alatt a spanyol haderő fele hegyi alakulatokból szervezté vált. Befejezésül az előadó a hegyi tüzérség és más különleges hegyi alakulatok létrejöttét vázolta fel.

Szünet után az üléselnöki tisztet *Jean Delmas* tábornok, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság alelnöke, a Francia Hadtörténészek Nemzeti Bizottságának elnöke vette át.

Claude Bonard őrnagy, tudományos kutató (Svájc) a franciaellenes második koalíciós háború bevezető szakaszát jelentő, 1799 márciusától májusáig Engadin területén folyt hadműveleteket elemezte, amelyeket *Claude-Jacques Lecourbe* francia tábornok vívott az Inn felső, széles völgyét koszorúzó hegyekben telepített császári-királyi csapatok ellen. Az előadás nézőpontja az volt, miként látta e magashegyvidéki hadműveletsorozatot *Jomini*, a korszak *Clausewitz* és *Károly főherceg* mellett harmadik és éppen svájci születésű hadgondolkodója.

Szinte e téma folytatását jelentette *Zachar József* alezredesnek, a Magyar Hadtörténészek Nemzeti Bizottsága főtitkárának előadása, amelyet „A hegyi háború elmélete és gyakorlata *Károly főhercegnél* az 1799-es hadjárat példáján” címmel tartott meg. Ebben röviden felvázolta *Károly főherceg* (1771—1847) elméleti és gyakorlati felkészülésének útját, míg eljutott az 1799-es főparancsnoki kinevezéshez. A továbbiakban bemutatta a hadjárat előkészítését, vezetését, korlátait és eredményeit. Ezt követően azt elemezte, miként tért vissza a hadvezér későbbi elméleti írásaiban újra és újra a hadjárat elemzéséhez. Középpontba az 1819-ben elkészült monografikus feldolgozást állította, ennek példáján mutatta be, miként szembesült a hadgondolkodó saját korábbi ténykedésével, és milyen elméleti következtetéseket vont le a magashegyi hadviselés stratégiájával kapcsolatban.

Az augusztus 21-i délutáni ülés elsőnek *Francisco Lopez de Sepulveda* tábornok, a Spanyol Hadtörténészek Nemzeti Bizottságának elnöke vezetésével kezdett munkához.

Hubert Foerster százados, levéltáros (Svájc) előadása azzal a kérdéskörrel foglalkozott, miként vette tekintetbe a hadvezetés a Svájci Alpok sajátosságait a Helvét Köztársaság 1804-es hadseregszervezése során. Hangsúlyozta,

hogy a létszámot és annak kantononkénti összetételét *Napoleon* írta elő. Ezt követően bemutatta a hadsereg tagolódását, majd azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a franciaellenes 3. és 5. koalíciós háború során, 1805-ben és 1809-ben az a hadsereg hatékony határázárallal biztosítani tudta semlegességét, a 6. koalíciós háború folyamán 1813-ban azonban, a lényeges túlerőre tekintettel, nem tudta megakadályozni a vert francia csapatokat üldöző szövetségesek svájci területen való átvonulását.

Dr. Roland Beck von Büren vezérkari őrnagy, egyetemi docens, a Diák Hadtudományi Tanulmányutak Társaságának elnöke (Svájc) *Guillaume-Henri Dufour* (1787—1875) tábornok hegyi hadviselési gyakorlati és elméleti munkásságát mutatta be. A számos területen aktív államférfinak, politikusnak, közéleti férfinak, így a Svájci Vöröskereszt Társaság alapító elnökének talán legkevésbé ismert ténykedési területét választotta témájául az előadó, és ezen belül is az elméleti fejlődés hangsúlyozására törekedett.

Szünet után az üléselnöki tisztet *Raimondo Luraghi* intézetvezető egyetemi tanár, az Olasz Hadtörténészek Társaságának elnöke vette át.

Mircea Dogaru őrnagy, tudományos kutató (Románia) adta elő elsőnek „Háború és hegyvidék a román nép hadtörténelmében” című eszmefuttatását. Ebben a Tisza—Duna—Dnyeszter közti területen kimagasló Kárpátok hegykiszorújának a Kr. e. II. évezredtől napjainkig terjedő hadtörténelmi szerepét villantotta fel, mégpedig egybekapcsolva az északi trákok, vagyis géto-dákok (?) Burebista uralkodása alatt Kr. e. 80—44 közt folytatott küzdelmével, valamint Decebál Kr. u. 86—106 közti háborúival, továbbá állítólagos román vajdaságoknak „a X—XIV. századi magyar-éstatárellenes ellenállásával”, „*Horea, Closca* és *Crisan* 1789-es (sic!) forradalmi néphadseregének (?) harcával”, *Tudor Vladimirescu* 1821-es „forradalmával” (?), *Avram Iancu* 1848-as magyarellenes támadásával és az 1919-es tiszai offenzívával, közben az 1867-es osztrák—magyar kiegyezésről azt állítva, hogy az „törvénytelen módon Erdélyt magyar tartományá tette”.

Robin Higham egyetemi tanár (Egyesült Államok) előadásában a hegyvidéki határterület katonai szempont szerinti kategorizálásának kísérletére vál-

lalkozott, mégpedig földrajzi, népesség szerinti és időbeli távolsági szempont szerint. A történelmi példákat elemezve, a tényezők változóságát emelte ki és az e változásokkal együttjáró hadviselési következményekre mutatott rá.

Augusztus 22-én reggel a kollokvium *Stellan Bojerud* alezredes, tudományos kutató (Svédország) elnökletével kezdte meg újabb ülését.

Jean Nouzille ezredes, egyetemi tanár (Franciaország) magyar szempontból is figyelemreméltó témában tartott előadást: Bosznia-Hercegovina 1878-as okkupálását mutatta be a bécsi francia katonai attasé jelentéseinek tükrében. Rendkívül érdekes, miként látta e katonadiplomata a bécsi kongresszus döntését követően a hadművelet helyszínét, beleértve a földrajzi és éghajlati viszonyokat, a lakosság összetételét, továbbá az okkupáció tervezésének folyamatát, a megfelelő vezénylő tábornok megtalálásának nehézségét, a mozgósítást, az összevonást, a hadszíntérre való elvonulást, végül pedig a hadművelet végrehajtását, majd még az ebből levont következtetéseket is.

Richard Munday kutatóintézeti igazgató (Nagy-Britannia) az 1915-ös olasz hadüzenetet követően Tirolban kirobbant háborúval kapcsolatosan az első hónapok területvédelmi szervezőmunkáját, a nagy történelmi hagyományokkal rendelkező lövészegek „utolsó kontingensként” való hadbaszólítását és a haderőbe való betagolását elemezte.

Szünet után az üléselnöki tisztelet *Walter Schaufelberger* vezérkari ezredes, tanszékvezető egyetemi tanár (Svájc) vett át.

Kemal Soyupak tábornok (Törökország) az első világháború egy kevésbé ismert epizódját választotta előadása témájául. Azt mutatta be, miként folytatott támadó hadműveletet a 3. török hadsereg az orosz kaukázusi hadsereg ellen 1914. december 23–31 közt az észak-keleti határon át az Orosz Birodalom által 1877/78-as háborúban elcsatolt Sarikamis-vidék visszafoglalása érdekében.

Dr. Wolfgang Etschmann tudományos főmunkatárs (Ausztria) a Marmolata-gleccservidéken 1915/17-ben folytatott harcokat idézte fel előadásában. Az olasz és osztrák—magyar hadak embertelen körülmények közti, 2000—3200 m magasságban vívott támadó-védelmi harcai valóságos magas-alpesi régióban

folytak és külön nehézséget okozott az állandó gleccserveszély. Az előadás újonnan feltárt források segítségével mutatott valós képet a szélsőséges feltetelek között vívott harctevékenységről.

Az augusztus 22-i délutáni ülés első felében *Edouard von Orelli* vezérkari ezredes, egyetemi tanár (Svájc) elnökölt.

Gianni Oliva tudományos főmunkatárs (Olaszország) az olaszországi alpesi csapatok létrehozásának folyamatát az 1872—1900 közti időszakban az elképzelések és a valóság szembesítésével mutatta be.

Pierre Carles ezredes, tudományos kutató (Franciaország) előadásának tárgya az 1943/44-es olaszországi hegyvidéki háborúban bevetett francia expedíciós hadtest tevékenysége volt a harcosok visszaemlékezéseinek tükrében.

Szünet után az ülés *Zachar József* alezredes, a történelemtudományok kandidátusa elnökletével folytatta munkáját.

Dr. Pierre Rocolle nyugállományú ezredes, katonai akadémiai tanár (Franciaország) a személyesen átélt két magashegyi ütközetet, az 1917-es caporetói és az 1944-es Monte Majo-i fegyvertényt hasonlította össze annak az egykor tanult állításnak a tükrében, miszerint „aki a magaslatot birtokolja, birtokolja a völgyet is”.

Dr. Horst Rohde alezredes, egyetemi docens (Németország) magyar szempontból is figyelemreméltó előadást tartott a Wehrmacht 1. hegyi hadosztályának az 1939-es hadjáratba való bekapcsolódásáról. Ugyanis részletesen bemutatta, hogy az 1939. augusztus 25-én München térségéből a hadszíntérre indított magasabbegységnek a Magas Tátrától keletre, Poprád térségében kellett gyülekeznie és Bártfa térségéből lépett harcba, Florynka, Gorlice és Krempna irányában mérve csapást a szemben álló lengyel előkre, hogy kijuthasson Lemberg/Lvov térségébe.

Az augusztus 23-i reggeli ülés *Konstantinos Varfisz* sorhajókapitány, haditengerészeti akadémiai tanár (Görögország) elnökletével kezdett munkához.

Giorgio Rochat egyetemi tanár (Olaszország) az 1940/43-as időszakban vizsgálta az olasz hegyi csapatok súlyát, szerepét a hadműveletek tükrében. Először a hegyi zászlóaljakkól, hegyi tüzerütegekből, vegyes műszaki zászló-

aljakból álló alpesi hadosztályok szervezését, felszereltségét részletezte. Azután az újoncozásról, kiképzésről és harcalkalmazási lehetőségekről szólt. Az előadás további részében a tényleges harcbevétést vázolta fel a jelzett időszakban.

Stuart Kirby nyugalmazott alezredes, egyetemi tanár (Nagy-Britannia) az 1941—1945 között a Burmai Fennsíkon folyt hadműveletekről szólt személyes élményei és későbbi alapkutatásai alapján. Részletesen ismertette a szemben álló erőket és hadműveleti elképzeléseket, majd röviden felvillantotta az eseménytörténetet. Befejezésül a hadviselés sajátosságait és az elszenvedett veszteségeket mutatta be.

Szünet után a tudományos ülés *John E. Jessup* ezredes, egyetemi tanár, az Egyesült Államok Hadtörténelmi Bizottságának elnöke elnökletével folytatta munkáját.

Jean Delmas tábornok (Franciaország) az 1942 augusztus—1943 január közt folytatott kaukázusi magas- és középhegységbeli hadműveleteket elemezte előadásában. Miután bemutatta, milyen szerepet játszott a Kaukázus a német és a szovjet hadműveleti tervekben, ismertette a német 49. hegyi hadtesttel végrehajtott két hadműveletet, amely változást hozott a szovjet hadifelfogásban is: felismerték, hogy előnyös hegyi kötelékek szervezése a hegyvidéki hadviselés sikerének biztosítása érdekében.

Fritz Stoeckli vezérkari ezredes, egyetemi tanár (Svájc) az 1944/45-ben a Keleti Kárpátokban vívott harcokat választotta elemzése tárgyául. Ez az előadás így természetesen különös figyelmet érdemel magyar szempontból is, az előadó kitért az I. német páncélos hadsereggel együtt bevetett I. magyar hadsereg szerepére is. Ugyancsak említésre méltó, hogy Stoeckli igyekezett pontos létszámadatokkal szolgálni, és bemutatni, milyen magas árat kellett fizetnie a szovjet hadvezetésnek a kiscsikart diadalért, a hágókon való átkelését. Sajnálatos módon a magyar kiugrási kísérletnek a hadműveletekre gyakorolt hatására itt nem térhetett ki az előadás.

Az augusztus 23-i délutáni ülés *Fritz Stoeckli* vezérkari ezredes (Svájc) elnökletével kezdett munkához.

Antoinette Loezère tudományos kutató (Egyesült Államok) a 10. amerikai

hegyi hadosztályról tartott előadást. A hadrendi szám ellenére ez volt az Egyesült Államok haderejének egyetlen ilyen jellegű magasabbegysége. Az előadó részletesen ismertette az 1941-ben történt megszervezést, amelyet a következő évben a japánok elleni rövid bevetés követett. Az előadás nagy részét a személyes élmények és tudományos kutatások eredményeinek szerves egységét jelentő beszámoló képezte, amely azokat a hadműveleteket idézte fel, amikor 1944-től Olaszországban harcolt ez a magasabbegység.

A. G. Khorkov vezérőrnagy, a történelemtudomány doktora (Szovjetunió) előadásában a második világháború szovjet hegyvidéki hadműveleteit mutatta be. Tematikus megközelítéssel szólt az észak-kaukázusi, a kelet-kárpátokbeli, a Balkán-hegységbeli és a távol-keleti tajga-hegységbeli harcokról. Jelentős szerepet tulajdonított a légi tevékenységnek és részletesen bemutatta az ezirányú támogatást. Ugyancsak hangsúlyozta, hogy a szovjet hadvezetés nem a speciális kiképzéssel, hanem a megfelelő politikai felkészítéssel igyekezett e területeken is győzelmet kovácsolni.

Szünet után *J. A. Azomov* sorhajókapitány, tudományos főmunkatárs (Szovjetunió) elnökletével folytatta munkáját a kollokvium.

Sampo Atho alezredes, tudományos kutató (Finnország) a német hegyikötélékek 1941—1945 közti finnországi hadműveleteit elemezte referátumában. Az öt hadosztályba tagolt, és hadosztálycsoport-, sőt hadseregarancsnoksággal is megfejelt erő közel kétszázezer főt jelentett. Ezek a hegyi kötelékek azonban nem hegyvidéken, hanem az észak-finnországi erdős terepen kerültek bevetésre. Bevetésük mégis indokolt volt, mert a hosszú téli időszak természeti körülményei megegyeznek a közép-európai magashegyekben tapasztalhatókkal. Ezt követően az előadó ismertette a németek által vívott észak-finnországi harcokat. Ennek során leváltári forrásait és az abban szereplő tényeket szembeállította a szovjet emlékiratirodalommal és annak állításaival.

John E. Jessup ezredes, egyetemi tanár (Egyesült Államok) a koreai háború 1950 decemberi—1951 januári szakaszában a hegyvidéki hadműveletekben bevetett különleges harccsoportot mutatta be előadásában. Mondanivaló-

ja annál nagyobb figyelmet keltett, hogy a szűkös levéltári forrásokon túl, az oral history módszerét alkalmazva, feldolgozta az egykori és túlélő résztvevők személyes feljegyzéseit és visszaemlékezéseit is.

Augusztus 24-én reggel *James Collins* nyugállományú tábornok, katonai akadémiai tanár (Egyesült Államok) elnöklétével került sor a kollokvium következő ülésére.

Először *Dr. Ekkehart Guth* katonai akadémiai tanár (Németország) tartotta meg „A német hegyi hadosztályoknál szerzett második világháborús egészségügyi szolgálati tapasztalatok” című előadását. Bevezetőben felhívta a figyelmet a téma fontosságára, hiszen míg a német haderő vesztesége halottakban 3,5 millió volt, a második világháború során sebesülés, betegség miatt 55 millió fő részesült egészségügyi ellátásban. Ezt követően az előadó ismertette a hegyi egészségügyi ellátás sajátosságait, a német szervezeti kereteket és eljárási módokat.

Dr. Terrence J. Gough tudományos kutató (Egyesült Államok) a koreai háborúban alkalmazott hegyvidéki szállítás sajátosságait mutatta be referátumában. Már előadása alcíme sokat sejtető mondanivalója lényegét illetően: „Koreai kézikocsi az amerikai hadsergeben”.

Szünet után *Ernei Kanninen* altábornagy, a Finn Hadtörténészek Nemzeti Bizottságának elnöke vette át az üléselelnöki tiszteletet.

Elnöklétével *Henry S. Bausum* hadtörténész-főszerkesztő (Egyesült Államok) tartotta meg „Hegyvidéki háború a nemzeti Kínában” című előadását. Ebben az 1927–1933 közti négy polgárháborús hadjáratot elemezte, miközben a valóságos eseményeket folyamatosan szembesítette Mao Ce-tung elméleti nézeteivel.

Ezután *Dr. Jürgen Rohwer* professzor, nyugalmazott kutatóintézeti igazgató (Németország) vette át az üléselelnöklést.

Ezt követően *Dr. Daniel Asher* ezredes, tudományos tanácsadó (Izrael) szólt az 1975/76-os libanoni polgárháború idején bekövetkezett szíriai katonai beavatkozásról, mégpedig a szovjet haderőben a hegyvidéki háborúról vallott nézetek tükrében vizsgálta a szovjet tanácsadók segítségével irányított egyes harci eseményeket.

Végül *Mordechai Gichon* alezredes, egyetemi tanár (Izrael) tartotta meg nagyszabású szintézist jelentő előadását, amelynek már a címe pontosan körülírta mondanivalóját: „A hegyvidék befolyása a palesztinai hadviselésre az évszázadok foragatában — Svájjal való összehasonlítással”.

Valamennyi elhangzott előadáshoz csatlakozóan adott volt a szabad tudományos vita lehetősége. Ezzel sokan és sok kérdéssel kapcsolatosan éltek is, így mások mellett az egyetlen magyarországi résztvevő is. A kerekasztal felzólalás: kérdésfeltevés, kiegészítés, ellentétes véleménynyilvánítás, valamint az ezekhez kapcsolódó előadói válaszok nagyban hozzásegítették a kollokvium résztvevőit, hogy tisztázzák a hegyvidéki háború sajátosságait.

Az utolsó vitát követő szünet után került sor a tudományos tanácskozás zárulására. Ezen *Louis-Edouard Roulet* dandártábornok, egyetemi tanár (Svájc) foglalta össze a rendezvénysorozaton elhangzottakat. Kiemelte, hogy a példásan előkészített kollokviumon jól felkészült előadók színvonalas referátumai hangzottak el, és ezekhez tartalmas viták csatlakoztak. Az egyes korszakokat tekintve jelenkorunk dominált, míg földrajzilag az Alpok térsége volt középpontban, bár más korok és más hegyvidékek is szerephez jutottak. Ezt követően megkísérelte tipizálni az elhangzott előadásokat. E szerint, voltak, akik nagy hadgondolkodók nézeteit tették vizsgálat tárgyává, mások történeti leírásokra vállalkoztak, megint mások a jellegzetességek megragadását tűzték ki célul, végül egyesek összefoglalásokkal, összehasonlításokkal igyekeztek eljutni a tendenciák megragadásához. Befejezésül a rendkívül kollegiális, baráti légkörű rendezvénysorozat kapcsolatosan hangsúlyozta, hogy a jelenlevők nem akarnak háborút, de tudják, hogy a háború még nem kizárt jövőbeli lehetőség, ezért igyekeznek azt jobban megismerni, hogy elkerüléséhez méginkább hozzájárulhassanak.

Dr. Cornelius M. Schulten kutatóintézeti igazgató, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnöke (Hollandia) ugyancsak a rendezvénysorozat sikerességét hangsúlyozta. Sorban köszönetet mondott a siker kovacsolónak: a rendezőknek, az előadóknak, a résztvevőknek. Ezzel a kollokvium munkáját befejezettnek nyilvánította.

A tudományos ülésekhez csatlakozóan egy sor egyéb rendezvény is hozzásegítette a résztvevőket további eszme-cserék folytatásához.

1991. augusztus 19-én délután városnéző és városkönyvéki körutazáson ismerkedhettek meg a résztvevők a kollokvium zürichi színhelyével. Ennek méltó befejezéseként a Schweizerisches Landesmuseum állandó hadtörténelmi kiállítását és a Codex Manessa című időszaki kiállítását tekintették meg.

Ugyancsak a Schweizerisches Landesmuseum épületében augusztus 19-én este Zürich Kanton Kormányzótanácsa és Zürich Város Tanácsa fogadást adott a résztvevők tiszteletére.

Augusztus 20-án este Zürich egyik legszebb, „Zur Meisen” nevezetű céházában a Svájci Hadtörténelmi és Hadtudományi Társaság adott vacsorát a résztvevőknek.

Augusztus 21-én este a Zürich fölé magasodó Üetliberg 870 m magas csúcsán álló Alto Kulm hegyi vendégfogadóban Svájc Szövetségi Honvédelmi Minisztériuma látta vendégül vacsorán a kollokvium résztvevőit.

Augusztus 22-én este a svájci kollegák házigazdaként kisebb csoportokban találkoztak külföldről érkezett társaikkal. A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság és a jelenlevő 25 nemzeti bizottság tisztségviselőit *Fritz Wille* hadtest-tábornok, a Svájci Hadtörténelmi és Hadtudományi Társaság alelnöke családi körben a Zürechi tó partján magasodó Meilen községben fekvő Marienfeld nevű családi birtokán fogadta.

Augusztus 22-én este a Limmat folyó partján álló patinás „Zum Storchen” nevű vendégfogadó összes termében

volt a kollokvium hivatalos záróvacso-rája.

Augusztus 25—28 közt pedig a vendéglátó svájci rendezők lehetőséget biztosítottak az érdeklődőknek, hogy a Szent Gotthárd-hágó térségében megismerkedhessenek a Svájci (Nyugati) Alpok terepviszonyaival és az e térség-beli svájci harceljárásokkal — bekapcsolódva egy összefegyvernemi hadgyakorlatba.

A kollokviumhoz csatlakozóan ülést tartott a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság Bibliográfiai Albizottsága *Jean Langenberger* dandártábornok, a bizottság elnöke (Svájc) vezetésével. Bemutatták a Nemzetközi Bibliográfia elkészült XII. kötetét, és megvitatták az előkészületben levő következő kötettel kapcsolatos aktuális tennivalókat.

Ugyancsak ülést tartott az ezúttal véglegesen megalakult Hadilevéltáros Albizottság, amelynek munkájába 18 nemzeti bizottság képviselője kapcsolódott be. Ezúttal az 1995-ös vilá kongresszusig terjedő mandátummal elnöké választották *Dr. Manfred Kehrig* ezredest, a Német Hadilevéltár igazgatóját, főtitkárként pedig megerősítették *Oleg Starkov* őrnagyot, a Szovjet Hadilevéltár osztályvezetőjét. A jelenlevők elfogadták együttműködésük alapszabályát és a következő ciklus munkatervét.

Adminisztratív ülést tartott a kollokvium folyamán maga a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság is. Ezen az aktuális és folyamatban levő ügyek megtárgyalása sorában központi helyet foglalt el a következő négy év tudományos rendezvényeinek és publikációinak végleges rögzítése.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- KELENIK JÓZSEF A kézi lőfegyverek jelentősége a hadügyi forradalom kibontakozásában. A magyar egységek fegyverzete a tizenöt éves háború időszakában — 3

KÖZLEMÉNYEK

- CSONKARÉTI KÁROLY Az Osztrák—Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban, 1917—1918 — — — — — 53

MŰHELY

- HERMANN RÓBERT Barsi József: Utazás ismeretlen állomás felé, 1849—1856. Berzsényi Lénárd rajzai. Az olmtüzi foglyok arcképsorozata — — — — — 100

VISSZAEMLEKEZÉSEK

- MÓRICZ LAJOS Adatok és emlékek az egykori első magyar hegyidandár megalakulásáról, életéről és harcairól 106

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

- KEMÉNY JÁNOS Kiss József levelei, 1847—1849 — — — — — 140

SZEMLE

- * * * Die Güssinger. Beiträge zur Geschichte der Herren von Güns/Güssing und Ihrer Zeit (13./14. Jahrhundert) (Veszprémy László) — — — — — 163
- * * * Die Ritter. Burgenländische Landesausstellung, 1990, Burg Güssing (4. Mai—28. Oktober 1990). Katalogband (Veszprémy László) — — — — — 164
- NICOLAE CIOBANU—ION CRISTEA—STEFAN PÄSLARU La Guerre et la Montagne dans l'Histoire des Roumains (Zachar József) — — — — — 166
- JEAN NOUZILLE Histoire de Frontières, l'Autriche et l'Empire Ottoman (Zachar József) — — — — — 169
- ADONYI—NAREDY FERENC—NAGY KÁLMÁN Magyar huszárok a második világháborúban (Nagy Domokos Imre) — — — — — 172
- OLAF GROEHLER Bombenkrieg gegen Deutschland (Bonhardt Attila) 173
- SZAKÁLY SÁNDOR Hadsereg, politika, társadalom (Bonhardt Attila) 178

KRÓNIKA

- ZACHAR JÓZSEF Hadsereg és társadalom a Habsburg-monarchiában, 1815—1914. Nemzetközi kollokvium, Strasbourg, 1991. június 6—8. — — — — — 183
- Háború és hegyvidék. A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság XVII. Kollokviuma, Zürich, 1991. augusztus 19—24. — — — — — 189

CONTENTS

STUDIES

JÓZSEF KELENIK	The importance of small arms in the development of the military revolution. The armament of the Hungarian units in the time of the fifteen years war — — — — —	3
----------------	--	---

PUBLICATIONS

KÁROLY CSONKARÉTI	The operations of the Austro-Hungarian Navy in the Great War, 1917—1918 — — — — —	53
-------------------	---	----

WORKSHOP

RÓBERT HERMANN	József Barsi: Journey to a destination unknown. The drawings of Lénárd Berzsenyi. A series of portraits of the prisoners of Olmütz — — —	100
----------------	--	-----

MEMOIRES

LAJOS MÓRICZ	Data and memories concerning the establishment, life and fights of the one-time 1st Hungarian Mountain Brigade — — — — —	106
--------------	--	-----

HISTORICAL SOURCES

JÁNOS KEMÉNY	The letters of József Kiss, 1847—1849 — — —	140
--------------	---	-----

REVIEW

* * *	Die Güssinger. Beiträge zur Geschichte der Herren von Güns/Güssing und Ihre Zeit (13./14. Jahrhundert) (<i>László Veszprémy</i>) — — — — —	163
* * *	Die Ritter. Burgenländische Landesausstellung, 1990, Burg Güssing (4. Mai—28. Oktober 1990). Katalogband (<i>László Veszprémy</i>) — — — — —	164
NICOLAE CIOBANU— ION CRISTEA— STEFAN PÁSLARU	La Guerre et la Montagne dans l'Histoire des Roumains (<i>József Zachar</i>) — — — — —	166
JEAN NOUZILLE	Histoire de Frontières, l'Autriche et l'Empire Ottoman (<i>József Zachar</i>) — — — — —	169
FERENC ADONYI— NAREDY—KÁLMÁN NAGY	Hungarian Hussars in the Second World War (<i>Imre Nagy Domokos</i>) — — — — —	172
OLAF GROEHLER	Bombenkrieg gegen Deutschland (<i>Attila Bonhardt</i>) — — — — —	173
SÁNDOR SZAKÁLY	Army, Politics, Society (<i>Attila Bonhardt</i>) — — —	178

CHRONIC

JÓZSEF ZACHAR	Army and Society in the Austro—Hungarian Monarchy, 1815—1914. International Colloquium, Strasbourg, 6—8 June 1991 — — — — —	183
	The War and the Mountains. The 17th Colloquium of the International Committee of War History. Zürich, 19—24 August 1991 — — — — —	189

TABLE DES MATIÈRES

ÉTUDES

JÓZSEF KELENIK	L'importance des armes à feu portatives dans le déploiement de la révolution militaire. L'armement des unités hongroises à l'époque de la guerre de quinze ans. — — — — —	3
----------------	---	---

COMMUNICATIONS

KÁROLY CSONKARÉTI	Les opérations militaires de la marine militaire de la Monarchie austro-hongroise dans la première guerre mondiale, 1917—1918 — — —	53
-------------------	---	----

ATELIER

RÓBERT HERMANN	József Barsi: Voyage vers une station inconnue, 1849—1856. Les dessins de Lénárd Berzsenyi. La série des portraits des prisonniers d'Olmütz — —	100
----------------	---	-----

MÉMOIRES

LAJOS MÓRICZ	Précisions et souvenirs sur la formation, sur la vie et les combats de la première brigade de montagne hongroise d'autrefois — — — —	106
--------------	--	-----

PUBLICATIONS DE SOURCES

JÁNOS KEMÉNY	Les lettres de József Kiss, 1847—1849 — — —	140
--------------	---	-----

REVUE

* * *	Die Güssinger. Beiträge zur Geschichte der Herren von Güns/Güssing und Ihrer Zeit (13./14. Jahrhundert) (<i>László Veszprémy</i>) — — — —	163
-------	---	-----

* * *	Die Ritter. Burgenländische Landesausstellung, 1990, Burg Güssing (4. Mai—28. Oktober 1990) Katalogband (<i>László Veszprémy</i>) — — — —	164
-------	---	-----

NICOLAE CIOBANU— ION CRISTEA— STEFAN PÁSLARU	La Guerre et la Montagne dans l'Histoire des Roumains (<i>József Zachar</i>) — — — — —	166
--	--	-----

JEAN NOUZILLE	Histoire de Frontières, l'Autriche et l'Empire Ottoman (<i>József Zachar</i>) — — — — —	169
---------------	---	-----

FERENC ADONYI— NAREDY—KÁLMÁN NAGY	Hussards hongrois dans la deuxième guerre mondiale (<i>Imre Nagy Domokos</i>) — — — — —	172
---	---	-----

OLAF GROEHLER	Bombenkrieg gegen Deutschland (<i>Attila Bonhardt</i>) — — — — —	173
---------------	--	-----

SÁNDOR SZAKÁLY	Armée, politique, société (<i>Attila Bonhardt</i>) — —	178
----------------	--	-----

CHRONIQUE

JÓZSEF ZACHAR	Armée et société dans la Monarchie des Habsbourg, 1815—1914. Colloque international, Strasbourg, 6—8 juin 1991 — — — — —	183
---------------	--	-----

	Guerre et montagne. Le XVII ^e colloque du Comité International d'Histoire Militaire, Zurich, 19—24 août 1991 — — — — —	189
--	---	-----

INHALT

STUDIEN

- JÓZSEF KELENIK Die Bedeutung der Handfeuerwaffen in der Revolution im Militärwesen. Die Bewaffnung der ungarischen Truppen zur Zeit des Fünfzehnjährigen Krieges — — — — — 3

MITTEILUNGEN

- KÁROLY CSONKARÉTI Die Operationen der Kriegsmarine der Österreichisch—Ungarischen Monarchie im Ersten Weltkrieg, 1917/18 — — — — — 53

WERKSTATT

- RÓBERT HERMANN József Barsi: Eine Reise mit unbekanntem Reiseziel, 1849—1856. Die Zeichnungen von Lénárd Berzsényi. Die Porträts der Gefangenen von Olmütz — — — — — 100

ERINNERUNGEN

- LAJOS MÓRICZ Angaben und Erinnerungen über die Entstehung, den Alltag und die Kämpfe der ersten ungarischen Gebirgsbrigade — — — — — 106

QUELLENPUBLIKATIONEN

- JÁNOS KEMÉNY Die Briefe von József Kiss, 1847—1849 — — — 140

RUNDSCHAU

- * * * Die Güssinger. Beiträge zur Geschichte der Herren von Güns/Güssing und Ihrer Zeit (13./14. Jahrhundert) (*László Veszprémy*) — — — — — 163

- * * * Die Ritter. Burgenländische Landesausstellung, 1990, Burg Güssing (4. Mai—28. Oktober 1990). (*László Veszprémy*) — — — — — 164

- NICOLAE CIOBANU—
ION CRISTEA—
STEFAN PÁSLARU La Guerre et la Montagne dans l'Histoire des Roumains. (*József Zachar*) — — — — — 166

- JEAN NOUZILLE Histoire de Frontières, l'Autriche et l'Empire Ottoman. (*József Zachar*) — — — — — 169

- FERENC ADONYI—
NAREDY—KÁLMÁN
NAGY Ungarische Husaren im Zweiten Weltkrieg. (*Imre Nagy Domokos*) — — — — — 172

- OLAF GROEHLER Bombenkrieg gegen Deutschland. (*Attila Bonhardt*) — — — — — 173

- SÁNDOR SZAKÁLY Armee, Politik, Gesellschaft (*Attila Bonhardt*) — 178

CHRONIK

- JÓZSEF ZACHAR Armee und Gesellschaft in der Habsburger—Monarchie, 1815—1914. Internationales Kolloquium, Straßburg, 6.—8. Juni 1991 — — — — — 183

- Krieg und Gebirgslandschaft. XVII. Kolloquium des Internationalen Ausschusses für Kriegsgeschichte, Zürich, 19.—24. August 1991. — — 189

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- ЙОЖЕФ КЕЛЕНИК
Значение ручного огнестрельного оружия в раз-
вертывании революции в военном деле. Воору-
жение венгерских воинских частей в период 15-
летней войны — — — — — 3

СООБЩЕНИЯ

- КАРОЙ ЧОНКАРЕТИ
Военно-морские операции Австро-Венгерской Мо-
нархии в первой мировой войне, 1917—1918 гг. — 53

МАСТЕРСКАЯ

- РОБЕРТ ХЕРМАНН
Йожеф Барши: Путешествие в сторону неизвест-
ной станции, 1849—1856. Рисунки Ленарда Бер-
женьи. Серия портретов пленников Олмютца — 100

ВОСПОМИНАНИЯ

- ЛАЙОШ МОРИЦ
Данные и воспоминания о формировании первой
венгерской горной бригады, о её жизни и боевых
действиях — — — — — 106

ИСТОЧНИКИ

- ЯНОШ КЕМЕНЬ
Письма Йожефа Кишша, 1847—1849 гг. — — — 140

ОБЗОР

- * * *
Die Güssinger, Beiträge zur Geschichte der Her-
ren von Güns/Güssing und Ihrer Zeit (13./14. Jahr-
hundert) (*Ласло Веспреми*) — — — — — 163

- * * *
Die Ritter. Burgenländische Landesausstellung,
1990, Burg Güssing (4. Mai—28. Oktober 1990). Ka-
talogband (*Ласло Веспреми*) — — — — — 164

- НИКОЛАЕ ЧОВАНУ—
ЙОН КРИСТЕА—
ШТЕФАН ПАШЛАРУ
La Guerre et la Montagne dans l'Historie des
Roumains (*Йожеф Захар*) — — — — — 166

- ЖАН НУЗИЙ
Histoire de Frontières, l'Autriche et l'Empire Ot-
toman (*Йожеф Захар*) — — — — — 169

- ФЕРЕНЦ АДОНЬИ—
НАРЕДИ—КАЛМАН
НАДЬ
Венгерские гусары во второй мировой войне (*Им-
ре Надь Домокош*) — — — — — 172

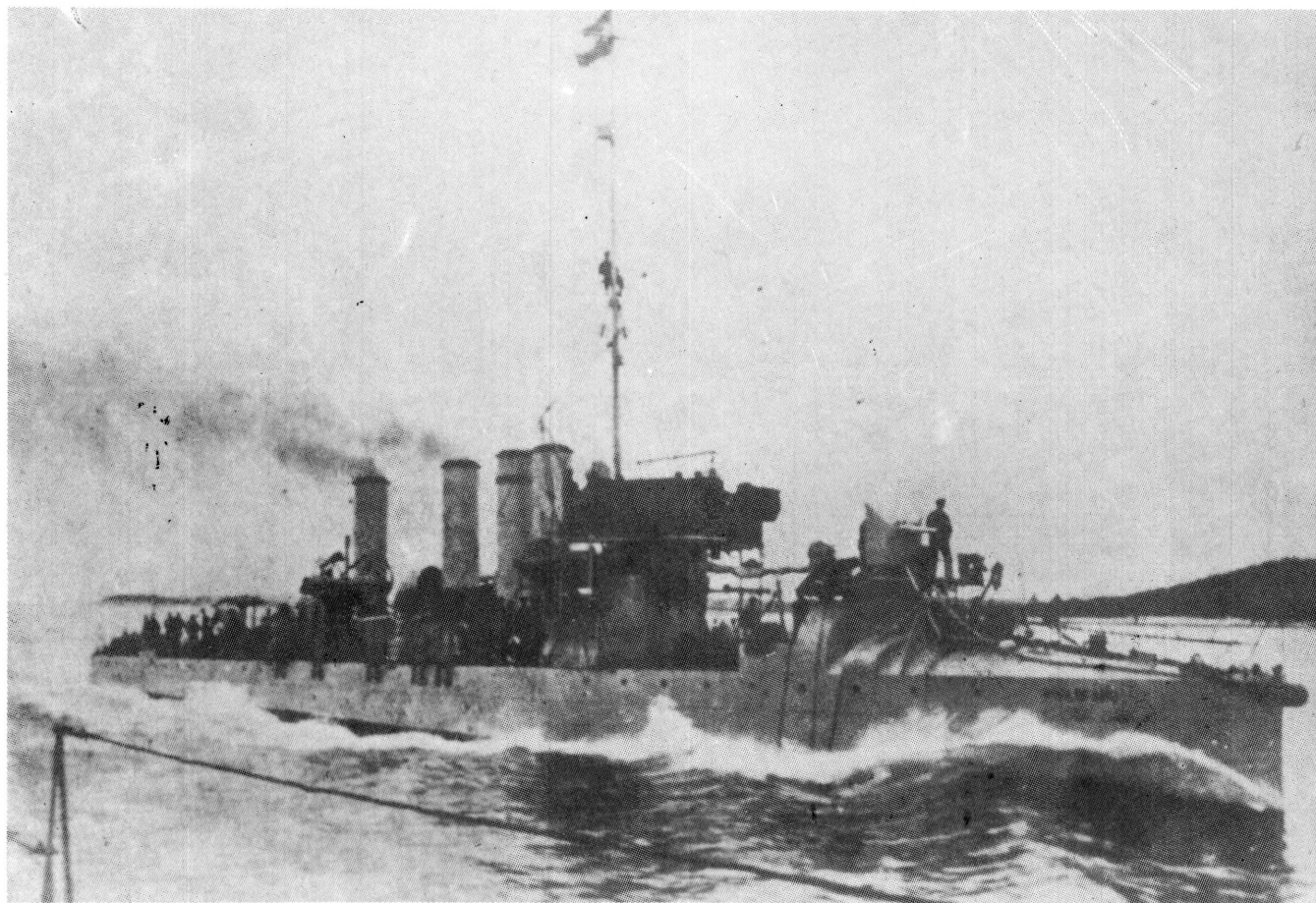
- ОЛАФ ГРЕЛЕР
Bombenkrieg gegen Deutschland (*Аттила Бон-
хардт*) — — — — — 173

- ШАНДОР САКАЙ
Армия, политика, общество (*Аттила Бонхардт*) — 178

ХРОНИКА

- ЙОЖЕФ ЗАХАР
Армия и общества в Габсбургской Монархии,
1815—1914 гг. Международный коллоквиум, Страс-
бург, 6—8 июня 1991 г. — — — — — 183

- Война и горный край. XVII. Коллоквиум Между-
народной Комиссии по Военной Истории, Цюрих,
19—24 августа 1991 г. — — — — — 189

Az 1917. VI. 4-én elsüllyedt WILDFANG romboló
(Csonkaréti Károly: Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének hadműveletei az első világháborúban)

Ára: 60,- Ft

Szerzőink figyelmét felhívjuk az alábbiakra:

1. A szerkesztőség csak olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek az „első közlés” kívánalmainak.
2. A kéziratot három példányban kérjük a szerkesztőséghez eljuttatni, mellékelve – új szerző esetében – külön lapon a szerző nevét, lakcímét, esetleg telefonszámát, munkahelyét, beosztását és tudományos fokozatát.
3. Végleges szövegű kéziratokat kérünk, mert a korrektúrában változtatásokra (kiegészítésekre) már nincsen lehetőség.
4. A szerkesztőség optimális terjedelműnek az 1,5–2,5 íves kéziratot tekinti – a jegyzetapparátussal együtt. 3 ívet meghaladó tanulmányt technikai okok miatt nehezen tudunk közölni. (Egy ív: 32 géppel írt oldal, oldalanként 25 sorral, soronként 50 leütéssel.)
5. A kéziratok jobb kezelhetősége érdekében kérjük, hogy a másolatokat is az első példánnyal azonos – nem másoló – papírra gépeljék, normál, nem gyöngybetűs írógéppel. Az esetleges javításokat a második és harmadik példányra is kérjük rávezetni.
6. A kiemeléseket a szerző egyszer húzza alá, a kézirat lapjait folyamatosan és arab számokkal számozza, a jegyzeteket a kézirat végére helyezze, külön lapszámozással.
7. Az idegen nyelvű forrásokból az idézeteket általában magyarra fordítva kérjük, s csak olyan kivételes esetekben az eredeti nyelven is, amikor értelmezésük problematikus lehet.
8. A jegyzetapparátusban a jegyzetszámozás folyamatosan és arab számokkal történjék. A hivatkozott mű szerzőjének nevét egyszerű aláhúzással emelje ki a kézirat szerzője és pontosan tüntesse fel a levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat.
9. Folyóiratunk az évszázadokat római számokkal jelöli. (Az idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével.)
10. Recenziók esetében a cím mellett szükségesek a pontos bibliográfiai adatok és idegen nyelvű kiadványok esetén a cím magyar fordítása is. A recenziók terjedelme az öt kéziratoldalt lehetőleg ne haladja meg.
11. Nyomdatechnikai és terjedelmi okokból csak minimális illusztrációs anyagot fogadunk el. A szerző a számozott és címmel ellátott ábrákat, táblázatokat csatolja a kézirathoz, feltüntetve minden ábra és táblázat hátlapján a nevét és a kézirat címét, a kéziratban pedig a táblázatok és az ábrák helyét.